

Warszawa, dnia 14 sierpnia 2009 r.

RPO-623027-VII-7002/7020/09/JM

I n f o r m a c j a
o czynnościach przeprowadzonych z upoważnienia Rzecznika Praw
Obywatelskich w Areszcie Śledczym Warszawa-Mokotów
(Wyciąg)

1. Wprowadzenie.

Działając z upoważnienia Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach od 6 do 9 lipca 2009 r., wizytowali Areszt Śledczy w Warszawie-Mokotowie, przy ul. Rakowieckiej 37 (zwany dalej Aresztem) przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich.

Działając jako Krajowy Mechanizm Prewencji, przedstawiciele Rzecznika sprawdzili na miejscu sposób traktowania osób pozbawionych wolności, dokonując oceny pod względem ochrony osadzonych przed torturami oraz okrutnym, nieludzkim i poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Przeprowadzając wizytację zapobiegawczą Krajowego Mechanizmu Prewencji przedstawiciele Rzecznika:

- wysłuchali informacji o funkcjonowaniu Aresztu i jego podstawowych problemach, udzielonej przez zastępcę dyrektora jednostki;
- obejrzelili teren jednostki oraz pomieszczenia we wszystkich oddziałach mieszkalnych Aresztu, w tym wybrane losowo cele mieszkalne, cele zabezpieczające, cele do wykonywania kary dyscyplinarnej osadzenia w celi izolacyjnej, łaźnie, świetlice, a także pola spacerowe, kaplicę, kuchnię, kantinę, pralnię, sale widzeń, ambulatoria oraz pomieszczenia szpitala, szkoły i drukarni;

- przeprowadzili w czasie wizytacji cel mieszkalnych i innych pomieszczeń rozmowy ze skazanymi i tymczasowo aresztowanymi oraz z funkcjonariuszami i pracownikami Aresztu;
- przeprowadzili na podstawie kwestionariusza, rozmowy w cztery oczy ze 100 osadzonymi, w tym z osobami, które w okresie ostatnich 6 miesięcy zostały ukarane umieszczeniem w celi izolacyjnej (7), osobami w wieku powyżej 60 roku życia (13), niepełnosprawnymi ruchowo (3), osadzonymi zaliczonymi do kategorii tzw. niebezpiecznych (5) i cudzoziemcami (12); przyjęto do protokołu cztery skargi i cztery prośby.

Ustalenia dokonane na podstawie wymienionych czynności pracownicy Biura Rzecznika Praw Obywatelskich przekazali zastępcy dyrektora Aresztu Śledczego w Warszawie-Mokotowie oraz kierownikom podstawowych służb Aresztu.

2. Charakterystyka jednostki.

Areszt Śledczy w Warszawie-Mokotowie jest jednostką typu zamkniętego, przeznaczoną dla tymczasowo aresztowanych mężczyzn. Zgodnie z zarządzeniem nr 14/09 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 19 czerwca 2009 r., przebywają w nim również kobiety i mężczyźni podlegający leczeniu szpitalnemu, tymczasowo aresztowani chorzy na cukrzycę insulinozależną, tymczasowo aresztowani i skazani wymagający całodobowej opieki lekarskiej, skierowani do oddziału dla tymczasowo aresztowanych zakwalifikowanych jako „niebezpieczny” (również kobiety), skazani (z podgrupami klasyfikacyjnymi R-1/t i R-2/t) skierowani do oddziału terapeutycznego dla osób uzależnionych od alkoholu i tymczasowo aresztowani poruszający się na wózkach inwalidzkich. Ponadto w Areszcie przebywają skazani ze wszystkich grup klasyfikacyjnych zakwalifikowani do odbywania kary w zakładzie karnym typu zamkniętego i półotwartego, którzy kontynuują tu naukę, pracują bądź zostali tu przetransportowani w celu uczestniczenia w czynnościach procesowych.

3. Ogląd jednostki.

Stan techniczny wszystkich budynków mieszkalnych, znajdujących się na terenie Aresztu, jest co roku kontrolowany przez wykwalifikowanych rzeczoznawców, którzy aktualnie oceniają go jako dobry. W ramach otrzymywanych środków finansowych budynki są na bieżąco remontowane. W ostatnich latach wykonane zostało docieplenie ścian pawilonu B i C wraz z wymianą okien i remontem dachu. Obecnie w trakcie przygotowania jest dokumentacja docieplenia ścian pawilonu A, które zostanie wykonane niezwłocznie po otrzymaniu przez Areszt środków finansowych na ten cel.

Sukcesywnie wykonywane są również prace remontowe i modernizacyjne wewnątrz budynków, mające na celu doprowadzenie do odczuwalnej poprawy warunków zakwaterowania osadzonych. W 2007 r. przeprowadzono remont części cel mieszkalnych w pawilonach B i C oraz sal szpitalnych w pawilonach D i E. Remont cel obejmował wymianę instalacji wodno-kanalizacyjnej (z zastosowaniem wodooszczędnej armatury), instalacji elektrycznych i wykonanie nowych podłóg z gresu. Przeprowadzono remont we wszystkich łaźniach pawilonu C, a w oddziale C-I zorganizowano dwie cele przystosowane, zgodnie z obowiązującymi standardami, dla osób niepełnosprawnych ruchowo. W 2008 r. kontynuowano remonty cel w pawilonie C i rozpoczęto prace w tym zakresie w pawilonie A. Przeprowadzono też remont sali widzeń oraz odnowiono ściany w kilku celach i łaźni pawilonu N oraz w kuchni. Wykonano również na terenie pralni nową szatnię i łaźnię, przeznaczoną do użytku zatrudnionych tam osadzonych. W 2009 r. w dalszym ciągu prowadzone są remonty cel w pawilonie C, obejmujące (obok prac wymienionych wyżej) także zabudowę kąpoków sanitarnych. Planowane jest też m.in. odnowienie pomieszczeń w pawilonie N, wykonanie oświetlenia awaryjnego we wszystkich pawilonach oraz innych prac remontowych i modernizacyjnych w budynkach mieszkalnych i gospodarczych. Ze względu na trudności finansowe Aresztu, plan remontów opracowany na rok 2009 został w marcu skorygowany. Wykonanie prac, które w nim pozostały, uzależnione jest jednak w znacznej mierze od wysokości środków finansowych, jakie jednostka na ten cel otrzyma.

Przeprowadzony ogląd całego terenu Aresztu i pomieszczeń w budynkach gospodarczych i mieszkalnych, w tym wizytacja cel oraz uzyskane w związku z tym informacje, pozwoliły stwierdzić m.in, że:

3.1 Cele mieszkalne w Areszcie są różnej wielkości. Przy zachowaniu normy powierzchni przypadające na jednego osadzonego są one o pojemności od dwóch do ośmiu osób (w tych ostatnich w związku z przeludnieniem przebywa obecnie po dwunastu osadzonych). Najwięcej jest cel trzyosobowych i dwuosobowych. Wszystkie są skanalizowane z doprowadzoną zimną i ciepłą wodą. W każdej znajduje się kącik sanitarny, jednak sposób jego oddzielenia od pozostałej części pomieszczenia jest różny. W części cel kąciki są całkowicie zabudowane (z przesuwanymi drzwiami lub kotarą w wejściu), w innych osłonięte jedynie ścianką wysokości 2 m i parawanem (wysokości 1,10 m) lub tylko parawanem. Na ogólną liczbę 249 cel, w pawilonach mieszkalnych Aresztu (bez szpitala), w 154 kąciki sanitarne są w pełni zabudowane, w 15 osłonięte ścianką i parawanem a w 80 tylko parawanem. W celach mieszkalnych oddziału internistycznego szpitala wszystkie kąciki mają zabudowę stałą do wysokości około 1,8 m bez drzwi (otwór wejściowy w niektórych osłonięty materiałem). W oddziałach chirurgii i psychiatrii kąciki osłonięte są murowaną ścianką wysokości 1,50 m. Podczas wizytacji w niektórych celach w oddziale przejściowym (B-I) kąciki sanitarne osłonięte były parawanem z materiału, ale tylko z jednej strony. W celach wyremontowanych w kącikach sanitarnych fragment ściany przy umywalce wyłożony jest białą glazurą a podłoga płytkami ceramicznymi, w pozostałych ściany pomalowane są farbą olejną a podłoga wykonana z płytek PCV. Stan techniczny toalet i urządzeń sanitarnych jest generalnie dobry, natomiast stan ich czystości zróżnicowany, jednak ze zdecydowaną przewagą dobrego.

Zróżnicowany jest również stan cel mieszkalnych. Najlepiej wyglądają cele, które były niedawno malowane, w pozostałych ściany i sufity mają widoczne ślady eksploatacji (brudne, odrapane, ze śladami zawilgoceń i pleśni). W większości cel stan podłóg nie budzi zastrzeżeń. W celach wyremontowanych są one wykonane z gresu, w pozostałych pokryte klepką

parkietową. W niektórych celach przewidzianych do remontu klepka parkietowa jest wypaczona z licznymi ubytkami. Umebłowanie cel jest generalnie w dobrym stanie. Stanowią je łóżka jedno, dwu lub trzypiętrowe, stoły, szafki i taborety. Wszystkie łóżka trzypiętrowe wyposażone są w drabinki, jednak część z nich nie ma (na najwyższej kondygnacji) zainstalowanego zabezpieczenia przed wypadnięciem. Stan materaców, koców i pościeli jest generalnie zadawalający, choć w niektórych niezamieszkałych celach oddziału przejściowego na łóżkach leżały materace zużyte (poplamione, ze śladami uszkodzeń). Nie stwierdzono braków w wyposażeniu cel w przedmioty służące do utrzymania higieny osobistej i czystości w celi (miski, lustra, szczotki zmiotki, śmietniczki, itp.).

Oświetlenie światłem naturalnym i sztucznym jest wystarczające do czytania i pisania. Zainstalowane w celach gniazda elektryczne umożliwiają osadzonym korzystanie z sprzętu RTV oraz grzałek i czajników. Zgodnie z przepisem zamieszczonym w rozdziale I pkt 15 „Porządku wewnętrznego”, w Areszcie wprowadzono ograniczenie w dostawie energii elektrycznej do cel mieszkalnych od poniedziałku do piątku w godzinach od 8⁰⁰ do 11⁰⁰ i od 14⁰⁰ do 16⁰⁰, a w sobotę i niedzielę od 8⁰⁰ do 11⁰⁰. Ograniczenie to uzasadnione jest względami oszczędnościowymi.

W celach jest wentylacja grawitacyjna, której działanie, zwłaszcza w lecie, jest niewystarczające dla zapewnienia osadzonym dopływu dostatecznej ilości świeżego powietrza. Wietrzenie cel przez otwieranie okien utrudnia zamontowana od wewnątrz kratka, która pozwala jedynie na ich uchylenie. W upalne dni zezwala się osadzonym na zdjęcie z zawiasów jednego skrzydła okna lecz to niewiele pomaga, gdyż musi ono pozostać za kratą. Dla lepszego wywietrzenia celi pozostawia się otwarte drzwi w czasie gdy jej mieszkańcy przebywają na spacerze. Szczególnie zła sytuacja w tym względzie jest w pawilonie N, gdzie osadzeni w ogóle nie mogą otwierać okien. Działająca tam wentylacja (grawitacyjna wspomagana dodatkowo mechaniczną) jest niewystarczająca dla prawidłowej wymiany powietrza. Dlatego w celach tego pawilonu jest szczególnie duszno a ponadto bardzo wilgotno. Stwarza to

w upalne dni poważne dolegliwości dla osadzonych a ponadto powoduje zawilgocenia ścian i sufitów (zagrzybienia) i w konsekwencji konieczność ich częstego odnawiania. Zaznaczyć należy, że administracja Aresztu w zakresie swoich możliwości podejmuje działania w celu złagodzenia osadzonym skutków upałów. Nie stosuje się wówczas okresowych wyłączeń napięcia w gniazdkach elektrycznych w celach mieszkalnych, a osadzonym zezwala na korzystanie z wentylatorów. Wydaje się też dodatkowo napój chłodzący przygotowany z naparu mięty.

3.2 Kąpiel osadzonych odbywa się w łaźniach znajdujących się w każdym z oddziałów mieszkalnych. W dobrym lub bardzo dobrym stanie są wszystkie łaźnie w pawilonach B i C oraz w oddziałach I, III i IV pawilonu A, chociaż w niektórych z nich widoczne są na sufitach niewielkie ślady zacieków lub zagrzybienia. Każda z tych łaźni składa się z dwóch pomieszczeń, których ściany wyłożone są białą glazurą a podłogi beżową terakotą. W pierwszym pomieszczeniu jest przebieralnia wyposażona w ławeczki lub taborety oraz wieszaki, w drugim znajduje się od trzech do pięciu stanowisk prysznicowych, oddzielonych od siebie ściankami. Wszędzie są gumowe maty antypoślizgowe. W niektórych łaźniach jest też WC. W zdecydowanie złym stanie są łaźnie w oddziałach II i V pawilonu A. Mają zniszczone ściany (stara glazura) i podłogi (uszkodzone linoleum), wyeksploatowane urządzenia a ich wygląd jest nieestetyczny. Pomieszczenia te wymagają pilnego remontu. Osadzeni kąpią się raz w tygodniu, a codzienną toaletę wykonują w celi mieszkalnej, gdzie mogą korzystać z ciepłej wody w godzinach 5⁰⁰-8³⁰, 12³⁰-14³⁰ i 17⁰⁰-21³⁰.

3.3 Posiłki dla osadzonych przygotowywane są w kuchni znajdującej się w oddzielnym budynku. Jej pomieszczenia są w dobrym stanie i wyglądają estetycznie (ściany wyłożone białą glazurą, podłoga z płytek łatwo zmywalnych, czyste sufity). Wyposażenie kuchni jest nowoczesne i niewyeksploatowane, sprawnie działa wentylacja grawitacyjna, dodatkowo wspomagana mechanicznie. Oprócz posiłków według normy podstawowej (P), kuchnia przygotowuje posiłki dla osadzonych, którzy nie ukończyli 18 roku życia (M) oraz ze względów religijnych lub kulturowych nie jedzą mięsa

(Bm). Ponadto serwuje wyżywienie według normy diety lekkostrawnej (L), cukrzycowej (Lc) płynnej (Lz) i indywidualnej bezmięsnej (LB) .

3.4 W budynku administracji znajduje się **kantyna**, w której osadzeni posiadający środki finansowe, mogą dokonywać trzy razy w miesiącu zakupów artykułów żywnościowych, tytoniowych i przemysłowych, dopuszczonych do sprzedaży w Areszcie. Kantynę prowadzi Gospodarstwo Pomocnicze Warszawa-Bemowo przy Areszcie Śledczym Warszawa-Białołęka. W każdym miesiącu osadzeni otrzymują aktualny cennik towarów, które kantyna oferuje do sprzedaży. Zaznaczają w nim produkty, które chcą kupić i zamówienie przekazują oddziałowemu. Osadzeni zatrudnieni, uczniowie oraz pacjenci oddziału terapeutycznego realizują zakupy bezpośrednio w kantynie. Pozostałym osadzonym zamówione wcześniej produkty wydawane są w oddziale mieszkalnym.

W kantynie poza innymi artykułami osadzeni mogą kupić m.in. aspirynę, paracetamol, ibuprofen, preparaty magnezu, hepatil, witaminę E oraz napój „energetyczny” w tabletkach musujących.

3.5 Zakład Opieki Zdrowotnej Aresztu (zwany dalej Zakładem) udziela osobom pozbawionym wolności świadczeń zdrowotnych w szczególności związanych z: badaniem i poradami lekarskimi, leczeniem, hospitalizacją i pielęgnacją chorych, badaniem diagnostycznym, działaniami profilaktycznymi zapobiegającymi powstawaniu urazów i chorób, leczeniem i profilaktyką stomatologiczną oraz orzekaniem o stanie zdrowia. W skład Zakładu wchodzi: ambulatoria, gabinety stomatologiczne, szpital, pracownia analityczna, pracownia radiologiczna i apteka. Kieruje nim dyrektor, który pełni również funkcję dyrektora szpitala.

Od kilku lat Zakład dysponuje wolnymi etatami dla lekarzy i pielęgniarek i pomimo wielu starań nie może znaleźć chętnych do pracy. Warunki zatrudnienia (zwłaszcza płace) w więziennej służbie zdrowia nie są konkurencyjne w stosunku do oferowanych przez placówki cywilne, natomiast praca trudna i ze względu na jej charakter, praktycznie uniemożliwiająca młodemu lekarzowi robienie specjalizacji. Część pracowników osiągnęła już

wiek emerytalny, a nawet go przekroczyła, są też tacy, którzy do tego wieku się zbliżają. Kiedy osoby te (zarówno lekarze jak i pielęgniarki) zdecydują się zakończyć pracę zawodową, sytuacja kadrowa w Zakładzie będzie naprawdę katastrofalna.

Ambulatorium świadczy podstawową i specjalistyczną opiekę medyczną osobom osadzonym w Areszcie.

Ambulatorium czynne jest tylko w dni powszednie. Jego kierownik pracuje codziennie w godzinach od 7⁰⁰ do 15⁰⁰, pozostali lekarze ogólni 2 – 3 razy w tygodniu. Pielęgniarki pracują w systemie 8-godzinnym (7⁰⁰–15⁰⁰, 8⁰⁰ – 16⁰⁰, 10.³⁰–18³⁰). Po godzinach pracy ambulatorium opiekę medyczną osadzonym w Areszcie zapewnia personel szpitala.

Lekarze przyjmują pacjentów w 7 ambulatoriach znajdujących się we wszystkich pawilonach mieszkalnych. W oddziale B-IV jest gabinet, w którym udzielają porad lekarze specjaliści. Planowe przyjęcia pacjentów przez lekarza ogólnego odbywają się codziennie (za wyjątkiem sobót, niedziel i świąt), zgodnie z harmonogramem określonym w „Porządku wewnętrznym”. Osadzeni w jednym oddziale mogą zapisywać się do lekarza ogólnego raz na dwa tygodnie. W przypadku nagłego zachorowania pomoc medyczna udzielana jest niezwłocznie. Lekarze specjaliści przyjmują pacjentów w wyznaczone dni tygodnia. Informacje o dniach i godzinach przyjęć lekarzy zamieszczone są na tablicach ogłoszeń w oddziałach mieszkalnych. Ze względu na trudności kadrowe nie ma możliwości takiego zorganizowania pracy lekarzy ogólnych, aby na stałe opiekowali się pacjentami z określonych (przydzielonych im) oddziałów. Obecnie każdy z lekarzy, w zależności od aktualnej potrzeby, przyjmuje pacjentów ze wszystkich oddziałów, przez co nie ma możliwości ich bliższego poznania.

Każda z pielęgniarek ma pod opieką pacjentów z dwóch oddziałów. W dni powszednie roznosi leki dwa lub trzy razy dziennie, w dni świąteczne robią to pielęgniarki ze szpitala.

Ambulatoria w oddziałach mieszkalnych są prawidłowo wyposażone, w każdym znajduje się dobrze zaopatrzona apteczka, nie stwierdzono w niej

leków przeterminowanych. W ambulatorium pawilonu N znajduje się fotel stomatologiczny oraz stanowisko dla laryngologa i okulisty. W żadnym z ambulatoriów nie było Karty Praw Pacjenta.

W 2008 r. lekarze ambulatorium udzielili 12.042 porady medyczne, w pierwszym półroczu 2009 r. - 5.730. Codziennie lekarz ogólny przyjmuje średnio 35 pacjentów, zdarzają się też dni kiedy ich liczba dochodzi do 60.

Opiekę psychiatryczną nad osadzonymi w Areszcie sprawuje jeden lekarz psychiatra, który przyjmuje raz w tygodniu (we wtorek od godziny 13⁰⁰) w ambulatorium pawilonu B-IV. W 2009 r. (do dnia wizytacji) udzielił on 350 konsultacji – dziennie przyjmuje około 20 osób. Osadzeni z pawilonu N przyjmowani są w swoim ambulatorium. Pacjenci zapisywani są do psychiatry na pisemny wniosek psychologa, lekarza ogólnego lub dowódcy zmiany i przyjmowani w kolejności zgłoszeń. W nagłych przypadkach pomocy psychiatrycznej osadzonym w Areszcie udzielają lekarze szpitala. Według oświadczenia ordynatora oddziału psychiatrii sądowej, codziennie udziela się w tym trybie konsultacji 3 – 4 osadzonym.

Opiekę stomatologiczną nad osadzonymi sprawuje dwóch lekarzy zatrudnionych łącznie na 0,8 etatu. Przyjmują pacjentów w ambulatorium pawilonu B-IV, wyposażonym w zakupiony około 6 lat temu aparat Unit. Prowadzą leczenie zachowawcze (łącznie z kanałowym), wykonują ekstrakcje, zabiegi z zakresu małej chirurgii szczękowej, usuwają kamień nazębny. Dla każdego pacjenta przygotowany jest osobny wysterylizowany zestaw narzędzi.

Areszt ma podpisaną umowę ze spółdzielnią lekarsko-dentystyczną, która wykonuje protezowanie jamy ustnej. Koszt jednej całkowitej protezy wynosi 400-600 zł.

Stan uzębienia u większości osadzonych jest fatalny, gdyż nie dbają oni o zęby (nie mają wyrobionych nawyków higienicznych) i ich nie leczą. Ostatnio jednak sytuacja w tym zakresie trochę się poprawia, głównie za sprawą pacjentów młodych.

W 2008 r. stomatolodzy udzielili 4.803 porady, w pierwszym półroczu 2009 r.- 2.400. W bieżącym roku wykonano protezy uzębienia dla 36 osadzonych.

Szpital przeznaczony jest dla 155 osób. W jego skład wchodzi oddziały: chorób wewnętrznych (40 miejsc), chirurgii (29 miejsc), ortopedii i chirurgii urazowej (30 miejsc), psychiatrii sądowej (52 miejsca) oraz intensywnej opieki medycznej (4 miejsca).

Szpital mieści się w dwóch budynkach (pawilony D i E). Są one w miarę możliwości remontowane i modernizowane. W latach 2007 – 2008 w pawilonie E odnowiono wszystkie cele, wymieniono łóżka i materace. Obecnie w gorszym stanie jest pawilon D. W związku z brakiem możliwości dostosowania budynków szpitalnych do norm unijnych, brana jest pod uwagę budowa na terenie Aresztu nowego szpitala. Miałyby on stanąć na miejscu wyburzonego pawilonu D.

Zespół lekarski szpitala pracuje w godzinach 8⁰⁰-16⁰⁰, potem pozostaje trzech lekarzy dyżurnych (internista, chirurg i psychiatra). Pielęgniarki pracują w systemie dwunastogodzinnym (7⁰⁰-19⁰⁰, 19⁰⁰-7⁰⁰), bądź tylko na zmianie rannej (pielęgniarki oddziałowe).

Oddział chorób wewnętrznych, mieszczący się w pawilonie D, przeznaczony jest dla 40 pacjentów. W ramach oddziału wydzielony jest Pododdział Nabytych Niedoborów Immunologicznych oraz Nosicieli Wirusa HIV (8 łóżek).

Oddział mieści się w dwupiętrowym budynku bez windy. Na parterze znajduje się dyżurka oddziałowego, gabinety specjalistyczne, w których wykonuje się gastroskopie, próby wysiłkowe, przeprowadza konsultacje. Jest też pododdział (4 cele dwuosobowe) dla chorych z AIDS i gruźlicą. Na pierwszym piętrze są gabinety lekarskie, gabinet ordynatora, dyżurka pielęgniarska i 4 dwuosobowe cele chorych (wyodrębniona jest cela dla trzech osadzonych wykonujących odpłatnie prace porządkowe). Tu również znajduje się cela dwuosobowa dla chorych zaliczonych do kategorii niebezpiecznych oraz jednoosobowa cela z pompą infuzyjną, monitorem i defibrylatorem, przeznaczona dla ciężko chorych. Na drugim piętrze jest 9 cel (7 dwuosobowych oraz trzyosobowa i czteroosobowa). Wszystkie cele są czyste, wyposażone w łóżka typu szpitalnego (o miernym stopniu zniszczenia)

materace w dobrym stanie i czystą pościel. Kąciki sanitarne otwarte, sięgające do 2/3 wysokości celi. Podłogi w celach z płytek PCV z niewielkimi śladami zniszczenia, w kącikach z lastrika bądź terakoty. Na terenie oddziału znajdują się dwie łazienki (na parterze i drugim piętrze). Obie duże, czyste, ze ścianami wyłożonymi glazurą, szerokimi drzwiami i progiem dostosowanym do wózków inwalidzkich. Każda wyposażona w natrysk z przymocowanym siedziskiem i uchwyty dla niepełnosprawnych, w jednej dodatkowo wanna.

Oddział chirurgiczny dysponuje 29 łózkami. W 2009 r. w oddziale leczono 135 pacjentów. Przeprowadzono 56 zabiegów, z których najczęstsze to operacje przepukliny, pęcherzyka żółciowego, żyłaków odbytu, żyłaków kończyn dolnych oraz usunięcia ciał obcych z przewodu pokarmowego (metodą laparoskopową bądź przez laparotomię).

Oddział ortopedii i chirurgii urazowej ma 30 łóżek. W 2009 r. w oddziale hospitalizowano 116 pacjentów i wykonano 67 zabiegów, wśród których najczęstsze to: artroskopie, usunięcia metali, operacje ścięgna Achillesa, barku, leczenie złamań.

Oddział OIOM liczy 4 łóżka. Zespół OIOM wykonuje znieczulenia podczas zabiegów oraz zapewnia opiekę pooperacyjną.

Wszyscy lekarze z wymienionych oddziałów pracują w godzinach 8⁰⁰-16⁰⁰, w tym czasie wykonywane są wszelkie zabiegi operacyjne. W godzinach pracy lekarzy jest 7 pielęgniarek, łącznie z anestezjologicznymi. Na dyżurach pozostaje jeden lekarz i jedna pielęgniarka.

Oddziały chirurgii, ortopedii oraz OIOM i sale operacyjne mieszczą się na parterze i pierwszym piętrze pawilonu E, zbudowanego na początku XX wieku. W budynku zainstalowana jest obszerna winda ułatwiająca transport chorych. Na parterze znajdują się dwie sale operacyjne oraz 3 cele czteroosobowe. Na pierwszym piętrze są gabinety lekarskie, dyżurka pielęgniarska, sala OIOM z czterema łózkami oraz 8 cel (4 czteroosobowe, 3 ośmioosobowe i 1 siedmioosobowa). Żadna z cel nie jest przystosowana dla pacjentów na wózkach inwalidzkich. Korytarze oddziałów są przestronne i czyste, ściany do połowy wysokości wyłożone glazurą, na podłodze stara

(prawdopodobnie istniejąca od czasu wzniesienia budynku) terakota, w dobrym stanie. We wszystkich celach ściany do połowy pokryte glazurą, podłogi wykonane z terakoty lub płytek PCV, kącki sanitarne zabudowane do wysokości 1,5 m, bez drzwi. Urządzenia sanitarne w dobrym stanie, w celach dla pacjentów ortopedycznych sedesy zamontowane tradycyjnie (bez podwyższenia), co utrudnia korzystanie z nich. Wszystkie łóżka i materace w dobrym stanie, pościel czysta, niezniszczona. Z powodu zamontowania wewnętrznych krat, okna można jedynie uchylać co powoduje, że w upalne dni w celach jest duszno. Ponadto, pomimo zachowania normy powierzchni przypadające na jednego osadzonego, w celach (zwłaszcza siedmio i ośmioosobowych) jest bardzo ciasno, gdyż znaczną ich część zajmują łóżka. Stwarza to poważną niedogodność pacjentom ortopedycznym, którzy po zabiegach mają często założony gips i poruszają się o kulach. Duża łazienka wyłożona kafelkami z natryskiem i wanną, jest absolutnie nieprzystosowana dla osób mających trudności w poruszaniu się. Nie ma uchwytów, siedzisk przymocowanych do ściany, są natomiast trzy niskie taborety (jeden uszkodzony).

W dużej otwartej sali OIOM, z czterema łózkami przystosowanymi dla ciężko chorych, znajduje się m.in. zestaw reanimacyjny, pompa infuzyjna, respirator. Do sali przylega dyżurka z szybą, przez którą można prowadzić stałą obserwację pacjenta.

Oddział psychiatrii sądowej mieści się na drugim piętrze pawilonu E, dysponuje 51 miejscami. W dniu wizytacji przebywało w nim 40 pacjentów: 28 na obserwacji sądowo-psychiatrycznej i 12 na leczeniu (ci ostatni po wyrażeniu na to zgody, o której mowa w art. 22 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego).

Lekarze pracują w dni powszednie w godzinach 7⁰⁰ – 14³⁰. Po południu, w nocy i w dni wolne od pracy w oddziale pełni dyżur jeden lekarz. Oddział zatrudnia też 3 psychologów. Wszyscy lekarze i psycholodzy są biegłymi sądowymi.

Pielęgniarki pracują w systemie zmianowym dwunastogodzinnym. Do godziny 15⁰⁰ w oddziale są dwie pielęgniarki, potem dyżuruje jedna.

Po przyjęciu do oddziału każdy pacjent zostaje przydzielony do lekarza prowadzącego i psychologa. Psycholodzy, w przypadku pacjenta skierowanego na obserwację, przygotowują opinie sądowno-psychologiczne dla sądu lub prokuratury, a w przypadku skazanych orzeczenia psychologiczno-penitencjarne. Pacjenci przyjmowani na leczenie są najczęściej z rozpoznaniem: zaburzenia adaptacyjne, zaburzenia osobowości, charakteropatie, zaburzenia urojeniowe.

Ordynator oddziału podał, że nie ma żadnych ograniczeń w dostępie do leków. Apteka dotychczas realizuje wszystkie zamówienia, nawet na leki bardzo drogie. Pacjenci przebywający w oddziale otrzymują, gdy są do tego wskazania lekarskie, także leki inne niż psychiatryczne. Niektóre badania specjalistyczne (np. tomografia komputerowa) wykonywane są w szpitalach cywilnych.

Zdaniem ordynatora, przymus bezpośredni polegający na unieruchomieniu chorego pasami, nigdy nie jest stosowany represyjnie. Potwierdzili to również pacjenci, podczas przeprowadzonych z nimi rozmów. W 2009 r. unieruchomienie stosowano 37 razy wobec 23 osób. Karty dokumentujące tę czynność prowadzone są bardzo starannie, są w nich podane wszystkie informacje potrzebne do oceny zasadności takiego działania. W celu unieruchomienia pacjenta stosuje się dwa pasy skórzane i jeden parciany (w okolicy obręczy barkowej). Pomieszczenie do stosowania przymusu bezpośredniego wyposażone jest w dwie prycze drewniane, na których rozkłada się materace, nie ma w nim sanitariatu (stosuje się kaczki, baseny lub pampersy).

Pacjenci przebywający w oddziale zakwaterowani są w 8 celach (4 czteroosobowe, 1 ośmioosobowa i 3 dziewięcioosobowe), wyposażonych w łóżka i szafki, z kąciakiem sanitarnym zabudowanym do wysokości 1,5 m. (bez drzwi, w wejściu zasłonka z materiału). Ściany z lamperią pomalowaną farbą olejną, na podłodze płytki PCV. Ze względu na zamontowanie

wewnętrznych kart okna można tylko uchylać. Pacjenci jedzą posiłki siedząc na łóżkach, bo w celach nie ma stolików. W oddziale jest łazienka z trzema prysznicami, jej stan jest dobry. Ściany wyłożone są glazurą, na podłodze terakota, podłoga profilowana do odpływu wody. Pacjenci mają prawo korzystać z łazienki raz w tygodniu, ale lekarze zezwalają im na kąpiel gdy zgłoszą taką potrzebę.

Pomieszczenie, w którym mieści się **Dział fizykoterapii** znajduje się na parterze pawilonu E. Jest ono obszerne, widne i estetyczne (na podłodze bardzo zadbane parkiet), wyposażone m.in. w drabinki, łóżko do ćwiczeń z odciążeniem. Świadczenia medyczne udzielane są pacjentom szpitala oraz osadzonym w Areszcie, na podstawie skierowania od lekarza specjalisty. W 2008 roku przyjęto 5.654 pacjentów a w pierwszej połowie 2009 r. 2,934. W okresie tym wykonano im odpowiednio 9.146 i 4.410 zabiegów.

W pracowni radiologicznej, mieszczącej się w dwóch salach na parterze pawilonu E, wykonywane są zdjęcia klatki piersiowej, zdjęcia kostne, badania kontrastowe przewodu pokarmowego, urografie oraz badania USG.

W 2008 r. przyjęto 5.746 pacjentów, którym wykonano 8.274 zdjęcia RTG i 364 badania USG. W bieżącym roku przyjęto 2.870 pacjentów i wykonano 4.374 zdjęcia RTG i 536 badań USG.

Laboratorium analityczne mieści się w osobnym budynku, jest czynne całą dobę. Praca jest zmianowa, 8 i 12-godzinna. Teoretycznie na zmianie rannej powinno być 3 pracowników, wielokrotnie jednak (ze względu na długotrwałe choroby lub urlopy) jest tylko 2. Na nocnej zmianie pozostaje jeden pracownik dyżurny.

Laboratorium obsługuje nie tylko Areszt lecz jeszcze inne jednostki penitencjarne okręgu warszawskiego. Wykonuje cały szereg badań biochemicznych i przesiewowych (HIV, HCV, Hbs, WR). Te ostatnie w razie wyników dodatnich potwierdzane są w Instytucie Wenerologii bądź Szpitalu Zakaźnym. Inne badania (bakteriologiczne i endokrynologiczne) wykonywane są w cywilnych placówkach służby zdrowia.

W 2008 r. w laboratorium Aresztu wykonało 46.886 badań analitycznych a w cywilnej służbie zdrowia 1.309. W roku bieżącym przeprowadzono ich odpowiednio 25.340 i 800.

Apteka, mieszcząca się w osobnym budynku, zaopatruje w leki jeszcze inne jednostki penitencjarne okręgu warszawskiego. Pomieszczenia apteki są ciasne, szczególnie działu ekspedycji. Leki kupuje się drogą przetargu, zazwyczaj są to generyki. W razie potrzeby sprowadza się też leki na indywidualne zamówienie (najczęściej antybiotyki), niekiedy bardzo drogie. Kupowane są również leki oryginalne dla pacjentów, którym ze względów medycznych nie można podać ich zamienników.

Z receptury apteka wykonuje tylko leki dermatologiczne, przygotowanie innych zlecane jest aptekom cywilnym.

3.6 Oddział terapeutyczny dla uzależnionych od alkoholu „Atlantis” przeznaczony jest dla prawomocnie skazanych mężczyzn, recydywistów, z grupą klasyfikacyjną R-1/t i R-2/t. Mieści się w pawilonie A na drugim i trzecim piętrze. Oddział istnieje od 16 lat, dysponuje 49 miejscami. W czasie wizytacji przebywał w nim komplet pacjentów. Okres oczekiwania na rozpoczęcie terapii jest dość długi. Aktualnie prowadzi się zapisy pacjentów na listopad 2010 r. Osadzeni trafiają do oddziału w drodze:

- decyzji sądu karnego określonej w wyroku (art. 62 k.k.), ci skazani muszą być przyjęci w terminie 30 dni od zgłoszenia,
- postanowienia sądu penitencjarnego (art. 117 k.k.w.),
- na własną prośbę.

Praca terapeutyczna prowadzona jest według zasad terapii behawioralnej w stylu dyrektywnym. Po przyjęciu do oddziału pacjent (niezależnie od tego na jakiej podstawie się tam znalazł) wyraża zgodę na leczenie i podpisuje z psychologiem kontrakt terapeutyczny. Pacjenci słabo zmotywowani do pracy nad sobą kwalifikowani są do programu edukacyjnego. Podczas pobytu w oddziale możliwe jest przenoszenie pacjentów z jednej grupy do drugiej. Tak więc program, w zależności od motywacji i postępów pacjenta, prowadzony jest w dwóch cyklach: psychoedukacyjnym (trwającym 8 tygodni) i terapeutycznym

(trwającym 12 tygodni). Podstawowe formy pracy to: terapia grupowa, terapia indywidualna, wykłady edukacyjne, trening zadaniowy (obejmujący czytanie zadanej literatury), opracowania pisemne na zadane tematy, wykonywanie określonych zadań (np. nawiązanie kontaktu z rodziną, udział w mityngach AA). Niezależnie od różnych form zajęć grupowych, każdy pacjent w programie terapeutycznym ma w tygodniu 2 spotkania indywidualne z terapeutą, co bardzo podnosi efektywność jego pracy nad sobą.

Personel terapeutyczny oddziału prowadzi również grupę wsparcia dla absolwentów programu pozostających w Areszcie. Jej spotkania odbywają się raz w tygodniu.

W 2008 r. w oddziale przebywało 269 osadzonych, z czego program ukończyło 231 (205 w cyklu terapeutycznym i 26 w cyklu edukacyjnym). Wobec 31 osób stosowano terapię na mocy decyzji sądu (7 osób – sądu orzekającego, 26 osób – sądu penitencjarnego). Pozostałe osoby (238 – 88,5% ogółu) to pacjenci uczestniczący w programie dobrowolnie, z których nie wszyscy mieli prawdziwą motywację do leczenia się z uzależnienia. Część zgodziła się na to wiedząc, że może być do tego przymuszona decyzją sądu penitencjarnego.

Baza lokalowa oddziału jest bardzo dobra. Na trzecim piętrze są 3 sale do terapii grupowej i 8 pokoi do spotkań indywidualnych z pacjentami. Pomieszczenia są przestronne, widne, czyste o przyjemnym wystroju. Wyposażone w potrzebne sprzęty m.in. telewizor, magnetowid z videoteką dotyczącą problematyki uzależnień (14 filmów edukacyjnych i fabularnych).

Na drugim piętrze jest 11 cel, w których mieszkają skazani (8 pięcioosobowych i 3 trzyosobowe). Cele w porze dziennej są otwarte, pacjenci mogą swobodnie poruszać się w obrębie oddziału. Mają więc nieograniczony dostęp do jego pracowników oraz do sal dydaktycznych i znajdujących się tam materiałów. Posiłki spożywają wspólnie w jadalni, zawsze w obecności wychowawczynie. Kąpią się w łaźni, za zezwoleniem dyrektora Aresztu, dwa razy w tygodniu, mogą też przez cały dzień korzystać w celach z ciepłej wody.

3.7 Opiekę duszpasterską w Areszcie sprawują: kapelan katolicki (zatrudniony na całym etacie) i kapelan prawosławny (zatrudniony na 0,5 etatu). Mogą to również

czynić (w zależności od potrzeb zgłaszanych przez osadzonych) przedstawiciele innych kościołów i związków wyznaniowych działających w Polsce, z którymi administracja Aresztu zawarła umowy o wykonywaniu posług religijnych. Są to przedstawiciele Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego, Kościoła Ewangelicznych Chrześcijan, Kościoła Zielonoświątkowego, Muzułmańskiego Związku Religijnego oraz Towarzystwa Biblijnego i Traktatowego – Strażnica Związku Wyznaniowego Świadców Jehowy. Msze św. w obrządku rzymskokatolickim odprawiane są w soboty i dni przedświąteczne (o godz. 14⁰⁰ i 16⁰⁰) oraz w niedziele i święta (o godz. 8³⁰, 10⁰⁰ i 11³⁰) w świetlicy centralnej (w pawilonie A), która pełni również funkcję kaplicy Aresztu. Msza św. dla osadzonych w pawilonie N odprawiana w świetlicy tego pawilonu. Osadzeni uczestniczą w nabożeństwach według sporządzonego grafiku. Zbiorowe spotkania religijne z uprawnionymi kanonicznie przedstawicielami Kościoła Katolickiego odbywają się w świetlicach poszczególnych pawilonów mieszkalnych. Osadzeni przebywający w szpitalu odbywają takie spotkania na jego terenie, w pomieszczeniach wyznaczonych przez administrację. Spotkania innych wyznań i kościołów odbywają się w referacie obsługi procesowej, według oddzielnie opracowanych grafików. Nauczanie religii odbywa się w działającym na terenie Aresztu Zespole Szkół Zawodowych.

3.8 Widzenia z osadzonymi odbywają się we wszystkie dni tygodnia, z wyjątkiem środy, według zasad określonych w punkcie 1 rozdziału XIV „Porządku wewnętrznego”. Realizowane są w przeznaczonych do tego pomieszczeniach. Oddano je do użytku w 2008 r., po przeprowadzonym remoncie. W sali do widzeń dozorowanych znajduje się bufet, w którym odwiedzający mogą zakupić dania lub produkty przeznaczone do spożycia w ramach poczęstunku. Osadzeni nie mogą zabrać do celi żadnych produktów niespożytych podczas widzenia, zabiera je poza teren Aresztu osoba odwiedzająca.

Osadzeni zaliczeni do kategorii tzw. niebezpiecznych korzystają z widzeń w przystosowanych do tego pomieszczeniach w pawilonie N. Widzenia odbywają się w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą. Osadzony widzi ją przez przezroczystą płytę a rozmawia korzystając ze słuchawki

telefonicznej. W szybie oddzielającej osadzonego i odwiedzającego jest niewielkie okienko zabezpieczone metalową kratką. Gdy z widzenia korzysta skazany okienko to jest otwarte tak, że może on dotknąć osobę odwiedzającą. Podczas widzenia tymczasowo aresztowanego okienko jest otwierane tylko wówczas, gdy zezwoli na to organ, do którego dyspozycji aresztowany pozostaje.

3.9 Kontrola osobista osadzonych przeprowadzana jest w oddziałach mieszkalnych w przeznaczonych do tego pomieszczeniach, które nie są monitorowane za pomocą kamer. Tam gdzie pomieszczeń takich jeszcze nie ma, wykonuje się ją zwykle w przebieralni łaźni oddziałowej.

3.10 W ramach Centrum Kształcenia Ustawicznego w Areszcie funkcjonuje szkoła poligraficzna. W jej skład wchodzi zasadnicza szkoła zawodowa o kierunkach introligator i drukarz oraz technikum uzupełniające. **Nauczanie** w szkole zawodowej trwa 2 lata a w technikum 3 lata. Aktualnie w szkole są trzy klasy – II zasadnicza (14 uczniów), II technikum (22 uczniów) i III technikum (15 uczniów). Łącznie w szkole poligraficznej uczy się aktualnie 51 skazanych. Od nowego roku szkolnego mają być jeszcze przyjęci uczniowie do dwóch klas szkoły zasadniczej (40 osób).

Uczniowie szkoły zakwaterowani są w dwóch oddziałach pawilonu A (II i V). Oddział V jest oddziałem półotwartym o pojemności 60 miejsc, w którym przebywają wyłącznie uczniowie. Oddział II jest oddziałem typu zamkniętego dla zatrudnionych, w którym zakwaterowani są również skazani uczący się.

Szkoła poligraficzna znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie oddziału V. Nauczanie odbywa się w dobrze wyposażonych i bardzo estetycznie urządzonych pracowniach. Są to pracownie: humanistyczna, do nauczania przedmiotów ścisłych i zawodowych, do nauczania języków obcych oraz informatyczna. W tej ostatniej znajduje się 15 stanowisk wyposażonych w sprzęt komputerowy (z możliwością dostępu do Internetu). W szkole jest również biblioteka, w której znajduje się około 5 tysięcy woluminów, w tym 1500 lektur szkolnych, 900 podręczników oraz encyklopedie i słowniki. Na korytarzu szkoły ustawiono atlas do ćwiczeń, z którego korzystają uczniowie zakwaterowani w oddziale V.

Skazani uczniowie w ramach nauczania odbywają praktyki zawodowe w mieszczącej się na terenie Aresztu drukarni. Praktyki trwają nie krócej niż 7 miesięcy. Skazani kończąc naukę, zarówno w szkole zasadniczej jak i w technikum, uzyskują dokument potwierdzający zdobyte kwalifikacje zawodowe, który honorowany jest na terenie Unii Europejskiej. Zaznaczyć należy, że wydawane skazanym świadectwa szkolne nie zawierają zapisów świadczących o tym, że nauczanie odbywało się w jednostce penitencjarnej. Po ukończeniu technikum skazani mają możliwość przystąpienia do egzaminów maturalnych. W bieżącym roku egzaminy takie zdawało sześciu uczniów. Wszystkim, z powodu niesamodzielnego napisania pracy, unieważniono egzamin z języka angielskiego, z pozostałych przedmiotów zdali.

Ponadto w Areszcie realizowane jest nauczanie indywidualne dla osób tymczasowo aresztowanych, które nie ukończyły 18 lat. Zajęcia szkolne dla nich odbywają się w świetlicy oddziału IV w pawilonie B. W roku szkolnym 2008/2009 nauczaniem takim objętych było 11 osób (6 – w zakresie gimnazjalnym i 5 w zakresie zasadniczej szkoły zawodowej).

W Areszcie prowadzi się również nauczanie w formie kursów. W 2008 r. ukończyło je 86 skazanych. Były to: dwa kursy przyuczające do zawodu brukarza, dwa kursy ogrodnicze i jeden przyuczający do zawodu malarza-tapeciarza. W 2009 r. zorganizowano dwa kursy zawodowe (brukarza oraz z zakresu podstaw obsługi komputera i urządzeń multimedialnych). Rozpoczęło je 39 skazanych a ukończyło 37.

3.11 Osadzeni są zatrudniani odpłatnie przy pracach porządkowych i pomocniczych na rzecz Aresztu oraz w przywięziennych zakładach pracy tj. Drukarni, Stacji Obsługi Samochodów oraz Gospodarstwie Pomocniczym Bemowo. Od 2007 r. do chwili obecnej zatrudnienie to przedstawia się następująco:

Przy pracach porządkowych i pomocniczych w 2007 r. zatrudnionych było średnio miesięcznie 142 osadzonych w ramach 132,12 etatu, a ich wynagrodzenia wyniosły łącznie w skali roku 902 415,00 zł; w 2008 r. prace te wykonywało 134 osadzonych w ramach 126,5 etatu, którzy zarobili łącznie 1 000 653,00 zł;

w pierwszym półroczu 2009 r. tą formą zatrudnienia objęto 132 osadzonych w ramach 123,5 etatu i wypłacono im wynagrodzenia o łącznej wysokości 538 417,52 zł (wykorzystano 51 % kwoty przeznaczonej na ten cel na cały rok).

W przywiezionych zakładach pracy było przeciętnie zatrudnionych w miesiącu w:

Drukarni – w 2007 r. 83 skazanych, w 2008 r. - 93 i w 2009 r. - 69 ;

SOS – w 2007 r. 22 skazanych, w 2008 r. również 22 i w 2009 r. - 28;

GP Bemowo – w 2007 r. 9 skazanych, w 2008 r. - 10 i w 2009 r. - 8.

Nieodpłatnie zatrudnionych jest przeciętnie w miesiącu 40 osadzonych. Obecnie pracuje tak 21 tymczasowo aresztowanych i 19 skazanych, wszyscy jako korytarzowi w oddziałach mieszkalnych.

Ponadto osadzeni w Areszcie skazani wykonują również społecznie różne prace w ramach zatrudnienia zewnętrznego. Pracują tak m.in. przy pracach porządkowych w pobliskim przedszkolu, w ramach prac publicznych w Muzeum Ziemi PAN oraz przy pracach remontowych w Domu Kultury Śródmieście. Aktualnie powszechność zatrudnienia wynosi około 29 % całej populacji osadzonych.

3.12 W Areszcie wykorzystywane są tradycyjne formy **działalności kulturalno-oświatowej**, takie jak wypożyczanie książek, nadawanie audycji przez radiowęzeł, oglądanie programu telewizyjnego (wielu osadzonych korzysta z własnych odbiorników TV) i filmów video, czytanie prasy.

W jednostce funkcjonuje biblioteka znajdująca się w pawilonie A. Jej księgozbiór liczy ponad 18 tysięcy książek katalogowanych oraz 5 tysięcy w zbiorze podręcznym. Tymczasowo aresztowani zamawiają książki wybierając je z otrzymanego wykazu, skazani mogą raz w tygodniu przyjść do biblioteki i sami wybrać pozycje, które chcą wypożyczyć. Obok biblioteki znajduje się radiowęzeł Aresztu, który codziennie (w ramach planu zatwierdzonego przez dyrektora jednostki) emituje własne programy. W godzinach 7⁰⁰ – 22⁰⁰ nadawane są m.in. audycje muzyczne, historyczno-literackie, geograficzne, edukacyjno-wychowawcze oraz z zakresu pomocy postpenitencjarnej. Cztery razy w tygodniu emitowana jest powieść w odcinkach. Za pośrednictwem radiowęzła przekazywane są osadzonym ogłoszenia dotyczące organizowanych imprez

kulturalno-oświatowych i sportowych oraz różnego rodzaju komunikaty i informacje (m.in. jadłospis). Osadzeni mogą prenumerować prasę, w miarę możliwości administracja jednostki dostarcza im również czasopisma otrzymywane ze zwrotów.

W Areszcie funkcjonuje 7 świetlic, po jednej w: pawilonie N, oddziale terapeutycznym (A-IV), oddziale szkolnym (A-V), dwóch oddziałach dla tymczasowo aresztowanych (B-IV i C-V), oddziale transportowym (A-V – podczas wizytacji była w remoncie) oraz świetlica centralna. Świetlice w oddziałach mieszkalnych wyposażone są standardowo tj. w stoliki i taborety, stół do tenisa stołowego lub grę „piłkarzyki”, czasem telewizor. Świetlica centralna jest bardzo dużym pomieszczeniem o pięknym wystroju. Z uwagi na to, że pełni również funkcję kaplicy, część jej (niewielką) zajmują sprzęty potrzebne do ustawienia ołtarza. W dni, w które odbywają się w niej zajęcia KO dla osadzonych, którzy nie mają świetlic w oddziałach mieszkalnych (podczas wizytacji takich osób było 628), na pozostałej powierzchni ustawiane są dwa stoły do ping-ponga. Osadzeni korzystają z zajęć KO w świetlicy centralnej zgodnie z ustalonym grafikiem. Według informacji administracji Aresztu ma to miejsce raz na trzy lub cztery tygodnie.

Osadzeni mogą również rozwijać swoje zainteresowania w ramach warsztatów prowadzących zajęcia: modelarskie, muzyczne, plastyczne oraz dziennikarskie – związane z redagowaniem wydawanego w Areszcie miesięcznika kulturalno-społecznego „Nasze Remedium”. W ramach działalności KO jednostka współpracuje w zakresie prac związanych z redagowaniem pisma z dziennikarką panią Hanną Bartnowską.

Z innych form zajęć kulturalno-oświatowych w Areszcie organizowane są koncerty muzyczne, wystawy, spotkania z ciekawymi ludźmi oraz imprezy okolicznościowe (np. spotkanie rodzinne z okazji Dnia Dziecka). Niektórzy skazani biorą udział w zajęciach grupowych poza terenem jednostki (w trybie art. 91 pkt 4 k.k.w.). W bieżącym roku były to: wyjścia do kina, zwiedzanie szopek i Starego Miasta, zwiedzanie Muzeum Geologicznego i Łazienek Królewskich, wycieczka do Domu Dziecka w Równem.

3.13 Areszt nie dysponuje specjalnym terenem do organizowania **zajęć sportowych** na powietrzu. W bardzo wąskim zakresie mogą się one odbywać na polach spacerowych. W jednostce takich pól jest 28, w tym 5 przeznaczonych dla osadzonych niebezpiecznych. Pola spacerowe mają różną powierzchnię, największe jest przy pawilonie A i korzystają z niego skazani. Pozostałe to niewielkie boksy o betonowych ścianach, zabezpieczone z góry drucianą siatką lub metalowymi prętami (dla osadzonych niebezpiecznych). Większość pól ma nawierzchnię ziemną, na której ułożony jest chodnik z betonowych płyt. Na wielu polach płyty te są uszkodzone a nawierzchnia nierówna, co powoduje, że po deszczu tworzą się na niej kałuże. Podczas wizytacji pod tym względem w szczególnie złym stanie były pola przy pawilonie C. Na niektórych polach spacerowych zamontowane są kosze, do których osadzeni mogą rzucać piłką, na każdym znajduje się jedna lub dwie ławeczki.

3.14 W **dziale penitencjarnym**, oprócz kierownika i jego zastępcy zatrudnieni są wychowawcy i psychologowie.

Wychowawcy, wykonując bieżącą pracę w oddziałach mieszkalnych, podejmują działania mające na celu zapobieganie negatywnym przejawom podkultury przestępczej, poprzez kształtowanie właściwej atmosfery wychowawczej. Organizują również dla osadzonych różnego rodzaju kursy zawodowe oraz zajęcia o charakterze edukacyjnym i rozrywkowym, prowadzone w ramach sekcji kulturalno-oświatowej.

Każdy z psychologów opiekuje się kilkoma przydzielonymi oddziałami, co oznacza, że przypada na niego około 200 osadzonych. Psychologowie nie mają własnych gabinetów, siedzą po dwie osoby w pokoju. Pacjentów przyjmują w oddziałach mieszkalnych, w pomieszczeniach, które są tam dostępne. Do psychologa osadzony może zapisać się sam lub zostać skierowany przy wychowawcę lub lekarza. Przyjęcia realizowane są w dniu zgłoszenia. W przypadku prowadzenia badań diagnostycznych lub terapii, psycholog wyznacza termin kolejnej wizyty. Z reguły psycholog przyjmuje osadzonych sam, jedynie w oddziale dla osadzonych niebezpiecznych jest wówczas obecny pracownik ochrony.

Do zadań psychologów należy sporządzanie orzeczeń psychologiczno-penitencjarnych i opinii psychologicznych. Kwalifikacje zawodowe zespołu psychologów oraz narzędzia diagnostyczne, którymi dysponuje, pozwalają na opracowanie tych dokumentów na wysokim poziomie merytorycznym.

Nie wszystkie osoby przebywające w celi przejściowej mają kontakt z psychologiem. Decyzje w tym zakresie podejmuje wychowawca. Psycholog, po przeprowadzeniu badań osadzonego, decyduje o ewentualnym skierowaniu do lekarza psychiatry, podjęciu działań w celu ustalenia terapeutycznego trybu odbywania kary lub sporządza zalecenia dotyczące pracy penitencjarnej. Jeżeli są ku temu powody (np. skłonności samobójcze, objawy zespołu abstynencyjnego) psycholog zakłada Kartę osadzonego trudnego wychowawczo. Z takim osadzonym psycholog spotyka się minimum dwa razy w miesiącu a kartę weryfikuje co miesiąc. Psycholodzy wizytują osoby przebywające w celi izolacyjnej i kontrolują ich zdolność do odbywania tej kary dyscyplinarnej. Osadzonym zgłaszającym się do psychologa udzielana jest zazwyczaj porada. Psycholodzy działu penitencjarnego nie prowadzą psychoterapii indywidualnej ani grupowej. Prowadzą natomiast dla osadzonych różnego rodzaju działania edukacyjne m.in.:

- Jak porozumiewać się z otoczeniem – zajęcia grupowe, 12 spotkań po 2 godziny, jednorazowo uczestniczy 17 osób;
- Trening zastępowania agresji – prowadzony cyklicznie od 4 lat we współpracy z Fundacją „Amity”. Jest to 12 spotkań po 4 godziny. Po każdym spotkaniu jest możliwość indywidualnych konsultacji dla zainteresowanych. Dotychczas kurs ten ukończyło 130 osób;
- Program korekcyjny dla sprawców przemocy w rodzinie – 10 spotkań po 6 godzin plus 2 konsultacje indywidualne.

4. Informacje uzyskane na podstawie rozmów z osadzonymi.

W toku wizytacji rozmawiano z osobami pozbawionymi wolności w czasie oglądu jednostki: w miejscach pracy, podczas zajęć kulturalno-oświatowych, podczas wizytacji cel mieszkalnych. Przeprowadzono również rozmowy

ukierunkowane na kwestie przestrzegania praw przysługujących osadzonym, według opracowanego kwestionariusza, ze 100 osobami (56 skazanymi i 44 tymczasowo aresztowanymi). Część z nich wytypowano z uwagi na większe, niż w przypadku pozostałych osadzonych, narażenie na niewłaściwe traktowanie: byli to osadzeni mający więcej niż 60 lat oraz ukarani w okresie ostatnich 6 miesięcy karą dyscyplinarną osadzenia w celi izolacyjnej bądź osadzeni w celi zabezpieczającej, cudzoziemcy, niepełnosprawni ruchowo oraz osadzeni, którzy nie ukończyli 18 lat. Zaznaczyć należy, że w czasie wizytacji w Areszcie nie było osadzonych, którzy w okresie ostatnich 6 miesięcy przebywali w celi zabezpieczającej. Rozmowy według kwestionariusza odbywały się w cztery osoby, w sposób uniemożliwiający osobom postronnym zapoznanie się z treścią odpowiedzi udzielanych przez pozbawionych wolności. Podczas tych rozmów osadzeni przedstawili swoje opinie w przedmiocie przestrzegania ich podstawowych praw oraz atmosfery panującej w Areszcie. W przeważającej większości pozytywnie oceniali realizację przysługujących im uprawnień. Część z nich zgłosiła jednak pewne uwagi bądź zastrzeżenia, które dotyczyły następujących kwestii:

4.1 W zakresie **warunków w celi mieszkalnej** najczęściej podnoszono zarzut przeludnienia (31 osób). Ponadto 13 osób jako szczególną uciążliwość wskazało brak stałej zabudowy kąpika sanitarnego a 9 zły stan celi i jej wyposażenia (brudne ściany, ruszająca się klepka, wypaczone okno, zniszczone materace i koce). Trzy osoby twierdziły, że otrzymują zbyt mało środków do utrzymania czystości w celi. Wszyscy osadzeni, z którymi rozmawiano w pawilonie N (4 osoby) jako jedyny mankament warunków w celi podawali niewystarczające działanie wentylacji, zwłaszcza w okresie upałów. Wskazywali, że z tego powodu w celi jest bardzo gorąco i duszno, co powoduje wysoką wilgotność i w konsekwencji szybkie niszczenie ścian i sufitów. Generalnie 45 rozmówców oceniło warunki w celi mieszkalnej jako dobre lub dość dobre, 30 jako znośne a 23 jako raczej złe lub złe. Pozostałych 2 nie miało na ten temat zdania.

4.2 W zakresie **mycia się i kąpieli** najczęściej zgłaszane uwagi dotyczyły zbyt rzadkiego – jeden raz w tygodniu – korzystania z łaźni (32 osoby) oraz zbyt krótkiego czasu przeznaczonego na kąpiel (12 osób). Ponadto 4 osoby twierdziły, że łaźnia jest w złym stanie (po dwie z oddziałów A-III i A-V) 2, że jest w niej brudno (obie z oddziału B-III) i 2, że ilość dostarczanych przez administrację Aresztu środków do utrzymania higieny osobistej jest niewystarczająca. Pojedyncze osoby podały, że woda podczas kąpieli jest czasem zbyt chłodna oraz, że niedogodnością jest konieczność trzymania przycisku uruchamiającego wypływ wody z natrysku. Ten ostatni problem podniósł również osadzony niepełnosprawny, który podkreślając iż korzysta z łaźni specjalnie przystosowanej dla osób kalekich dodał jeszcze, że podczas kąpieli nie ma gdzie zawiesić słuchawki prysznicowej. Generalnie warunki mycia się i kąpieli 54 rozmówców oceniło jako dobre i dość dobre, 26 jako znośne i 20 jako raczej złe lub złe. Gorsze oceny spowodowane były głównie niezadowoleniem z faktu, iż nawet w okresie letnim korzystanie z kąpieli możliwe jest tylko raz w tygodniu.

4.3 Generalnie osadzeni raczej niekorzystnie ocenili oferowane im **wyżywienie**. Spośród rozmówców aż 37 uznało, że jest ono złe lub raczej złe, 28 oceniło je jako znośne a 35 jako dobre lub dość dobre. Najwięcej uwag (zgłosiły je ogółem 43 osoby) dotyczyło jego niewłaściwej jakości, tj. tłustych wędlin i niesmacznych ziemniaków (18 osób), wodnistych zup (14 osób) oraz niesmacznego i nieświeżego pieczywa (11 osób). Ponadto 12 osób twierdziło, że jedzenia jest za mało, 10, że jest ono monotonne (często to samo) i 5, że nie zawiera ono dostatecznej ilości witamin (za mało warzyw i owoców). Trzech rozmówców korzystających z wyżywienia dietetycznego uważało, że otrzymują te same produkty co osadzeni żywni według normy podstawowej.

4.4 W zakresie **warunków dokonywania zakupów w kantynie** najczęściej podnoszono zarzut zbyt wysokich cen sprzedawanych tam towarów. Na 76 rozmówców, którzy kupowali w kantynie, zarzut ten zgłosiło 42 (około 55%). Ponadto 23 osoby zgłosiły uwagi odnośnie asortymentu oferowanych do sprzedaży produktów. Twierdziły one, że od długiego czasu nie ulega on

zmianie (12 osób) oraz, że występują w nim braki w zakresie: polskich warzyw i owoców sezonowych (8 osób), świeżych (nie paczkowanych) wędlin i pieczywa (1 osoba) oraz tytoniu. Odnośnie jakości sprzedawanych produktów zgłosiły uwagi 4 osoby. Trzy z nich podały, że złej jakości są wyroby wędliniarskie (od dłuższego czasu kantyna oferuje tylko produkty jednej firmy) a jedna, że sprzedawane produkty mleczne są na granicy terminu przydatności do spożycia.

4.5 W zakresie problematyki dotyczącej możliwości otrzymywania **paczek** uwagi zgłosiło 16 osób. Najwięcej (10 osób) kwestionowało zasadność przepisu § 2 pkt 12 Instrukcji w sprawie przyjmowania i wydawania paczek żywnościowych, odzieżowych, higienicznych oraz z lekami, z dnia 21 kwietnia 2009 r., który stanowi: „na artykuły dostępne w kantynie aresztu śledczego nie wydaje się talonów”. Ponadto 5 osadzonych wskazało na bardzo duże ograniczenia w asortymencie produktów, jakie mogą być przesyłane w paczkach, a 3 twierdziło, że są one bardzo drobiazgowo kontrolowane.

4.6 W zakresie **opieki zdrowotnej** zgłoszone uwagi dotyczyły przede wszystkim tego, że planowe wizyty u lekarza ogólnego odbywają się zbyt rzadko, bo raz na dwa tygodnie (10 osób) oraz, że lekarz często traktuje pacjenta jak symulanta, bagatelizuje zgłaszane dolegliwości, co w przypadku poważniejszego schorzenia przedłuża czas potrzebny do postawienia diagnozy, a tym samym rozpoczęcie leczenia (7 osób). Pozostałe uwagi dotyczyły długiego oczekiwania na niektóre konsultacje specjalistyczne np. okulistyczne (4 osoby), nieskuteczności stosowanej terapii (4 osoby), niskiej jakości usług stomatologicznych (3 osoby) oraz podawania pacjentom tego samego leku (Polopiryny i Acenalu) na różne schorzenia (2 osoby). Generalnie na 85 rozmówców, którzy korzystali w Areszcie z pomocy służby zdrowia, 46 (około 54 %) uznało opiekę medyczną za dobrą lub dość dobrą, 14 za znośną a 25 za raczej złą lub złą.

4.7 W zakresie postępowania przez administrację Aresztu z **korespondencją** osadzonych uwagi zgłosiło 15 rozmówców. Wszyscy twierdzili, że listy prywatne przychodzące do skazanych są zbyt długo sprawdzane w dziale

ochrony. Jeden z osadzonych podał też, że zdarzają się przypadki zaginięcia korespondencji.

4.8 W zakresie **widzeń** odebrano uwagi od 11 osadzonych, w tym od 4 tymczasowo aresztowanych zaliczonych do kategorii tzw. niebezpiecznych. Ci ostatni żalili się, że odbywają widzenia wyłącznie bez możliwości bezpośredniego kontaktu z osobą odwiedzającą. Szczególnie boli ich to, że nie mają możliwości przywitania się z dziećmi, nie mówiąc już o ich przytuleniu czy wzięciu na kolana. Inni osadzeni (2 osoby) podnieśli problem braku, w pobliżu sali widzeń, przeznaczonej dla nich toalety. Twierdzili, że gdy potrzebują z niej skorzystać muszą wrócić do oddziału, co powoduje skrócenie czasu widzenia. Kwestionowano również zasadę (1 osoba), że w sali widzeń osadzony ma siedzieć przy stoliku naprzeciwko osoby odwiedzającej (nie może obok). Ponadto 3 rozmówców skrytykowało obowiązujący w Areszcie zakaz zabierania przez osadzonych do celi mieszkalnej produktów zakupionych w bufecie, które nie zostały spożyte podczas widzenia.

4.9 Odnośnie korzystania z **telefonu** 3 osoby podały, że mogą to czynić zbyt rzadko bo w oddziale mieszkalnym jest tylko jeden automat telefoniczny. Osadzony z oddziału B-I zgłosił, że od kilku dni aparat telefoniczny jest tam uszkodzony, dlatego w tym czasie nie mógł korzystać z tej formy kontaktu.

4.10 W zakresie **korzystania ze spaceru** najwięcej uwag dotyczyło małej powierzchni pól spacerowych (31 osób). Ponadto 6 osób żaliło się na złą jakość nawierzchni (chodników) i 1 na niewygodne ławki. Osadzeni niebezpieczni zgłosili (3 osoby), że chcieliby mieć na polach spacerowych zamiast koszy do rzucania piłką drążki, na których mogliby się podnosić.

4.11 W zakresie korzystania z **posług religijnych** uwagi przedstawiły 4 osoby. Dotyczyły one ograniczonych możliwości uczestniczenia w odprawianej na terenie Aresztu mszy św. (tymczasowo aresztowany) oraz przyjmowania przez księdza spowiedzi w obecności funkcjonariusza SW (1 osoba). Ponadto 2 tymczasowo aresztowanych muzułmanów podało, że pomimo zgłoszenia takiej chęci, nie uzyskali dotychczas możliwości skontaktowania się z duchownym swojego wyznania.

4.12 W zakresie korzystania z **prasy i książek** uwagi zgłosiło 10 rozmówców. Brak prasy dostarczanej przez administrację Aresztu zasygnalizowało 5 osadzonych. Z pozostałych jeden wyraził opinię, że książki w bibliotece są stare i dlatego mało interesujące a 4 (wszyscy cudzoziemcy) sygnalizowało, że w bibliotece Aresztu jest bardzo mało książek w językach obcych, takich jak rosyjski, angielski i hiszpański.

4.13 W zakresie korzystania z **zajęć kulturalno-oświatowych i sportowych** najwięcej zgłoszonych uwag dotyczyło ograniczonych możliwości korzystania ze świetlicy. Zgłosiło je 33 osadzonych, którzy z uwagi na zakwaterowanie w oddziałach niemających świetlic, powinni mieć możliwość korzystania z zajęć w świetlicy centralnej. Wśród tych osób były takie, które twierdziły, że nie były tam jeszcze ani razu, a przebywają w Areszcie już pięć miesięcy oraz takie, które przez sześć miesięcy były w świetlicy tylko raz. Ponadto wskazywano, że w ramach zajęć świetlicowych jest jedynie możliwość gry w tenisa stołowego (2 osoby) oraz korzystanie z gry „piłkarzyki” lub rowerka (2 osoby z pawilonu N). Trzech osadzonych żaliło się na brak w Areszcie zajęć sportowych.

4.14 Spośród rozmówców 17 było zatrudnionych odpłatnie a 4 pracowało społecznie. Żaden nie miał uwag dotyczących warunków wykonywania **pracy**, natomiast 5 zgłosiło je w zakresie uzyskiwanego za nią wynagrodzenia. Cztery osoby twierdziły, że będąc zatrudnione w Drukarni w ramach 0,25 etatu faktycznie pracują tam po 6 godzin dziennie (problem wyjaśniany w trybie badania indywidualnej skargi), jedna żaliła się na wysokość zarobków, twierdziła, że generalnie są one małe bo naliczane według najniższej stawki.

4.15 Osoby, z którymi rozmawiano w zdecydowanej większości oceniły **traktowanie przez funkcjonariuszy** jako dobre (83 osoby). Z pozostałych 14 uznało je za znośne, a 3 za złe. Uwagi w tym temacie zgłosiło 7 osadzonych, przy czym żaden nie chciał złożyć skargi do protokołu. Twierdzili oni, że oddziałowi (głównie młodzi z niskim stopniem służbowym) zachowują się wobec nich prowokująco (4 osoby), zwracają się używając formy „ty” (1 osoba), straszą konsekwencjami za pisanie skarg (1 osoba) oraz ubliżają

a czasem uderzą (1 osoba). Ponadto 7 osadzonych (było wśród nich 4, którzy zgłosili przedstawione wyżej uwagi odnośnie własnego traktowania) podało, że słyszeli jak oddziałowi poniżyli słownie innego osadzonego (najczęściej zwracając się do niego „złodzieju”) a także (w dwóch przypadkach) naruszyli nietykalność cielesną. Żaden z rozmówców nie sygnalizował trudności odnośnie możliwości wysyłania skarg. Cztery osoby zgłosiły doznanie przykrości ze strony współosadzonych. W 3 przypadkach polegały one na słownym obrażaniu a w jednym na zmuszaniu do wykonywania różnych posług (np. sprzątanía). Wszyscy rozmówcy twierdzili, że kiedy Służba Więzienna dowiadywała się o zagrożeniu ich bezpieczeństwa osobistego, podejmowała niezwłocznie stosowne działania, aby je wyeliminować.

4.16 W grupie rozmówców 30 osób podało, że były w Areszcie **karane dyscyplinarnie**, w tym 10 osób m.in. karą osadzenia w celi izolacyjnej. Z tej grupy 19 osób podało, że ukaranie było słuszne a 14, że wymierzona im kara była sprawiedliwa. Negatywną opinię odnośnie zasadności ukarania wyraziło 11 osób a odnośnie współmierności wymierzonej kary do popełnionego przewinienia 16 osób. Wszystkie osoby ukarane dyscyplinarnie przyznały, że zostały wysłuchane przed podjęciem ostatecznej decyzji o ukaraniu, chociaż najczęściej ich wyjaśnienia nie były brane pod uwagę. Fakt poinformowania o możliwości złożenia do sądu penitencjarnego skargi na decyzję o ukaraniu potwierdziło 11 rozmówców. Z pozostałych 9 było zdania, że informacji takiej nie otrzymało a 10 twierdziło, że nie pamięta. Żaden z rozmówców nie zgłosił uwag odnośnie wykonania wymierzonych kar, w tym również kary osadzenia w celi izolacyjnej. Spośród 10 osób, wobec których stosowano tę ostatnią karę, 5 podało, że przed rozpoczęciem jej wykonania były badane przez lekarza (4 osoby) lub psychologa (1 osoba). Podczas pobytu w celi izolacyjnej badaniom takim poddano 4 osoby (2 przeprowadził lekarz i 2 psycholog). Zaznaczyć należy, że przedstawiciele Rzecznika zapoznali się z dokumentacją dotyczącą wszystkich osadzonych, którym w 2009 r. została wymierzona kara umieszczenia w celi izolacyjnej i nie stwierdzili żadnego przypadku nie odnotowania w niej faktu badania osoby ukaranej przez lekarza bądź

psychologa, przed rozpoczęciem wykonywania kary oraz w trakcie jej stosowania.

4.17 W zakresie **stosowania środków przymusu bezpośredniego** nie przyjęto żadnych uwag. Wśród osadzonych, z którymi rozmawiano były dwie osoby wobec których stosowano użycie siły fizycznej i jedna wobec której stosowano w 2007 r. celę zabezpieczającą.

6. Wnioski i zalecenia.

W ocenie wizytujących poczynione ustalenia nie dają podstaw do stwierdzenia, aby – generalnie rzecz biorąc - warunki bytowe w Areszcie Śledczym w Warszawie-Mokotowie, czy też inne okoliczności osadzenia, były dla osób pozbawionych wolności na tyle dotkliwe, aby mogły być uznane wprost za przejawy okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania. Ponadto, wrażenia wyniesione z bytności w oddziałach, rozmów z osadzonymi i funkcjonariuszami Służby Więziennej pozwalają stwierdzić, że atmosfera w Areszcie jest dobra, a relacje między osadzonymi, a wychowawcami i oddziałowymi prawidłowe. Także zgłoszone przez osadzonych uwagi i zastrzeżenia dotyczące szeroko rozumianych warunków pobytu w Areszcie nie dają podstaw do stwierdzenia, iż osoby pozbawione wolności były traktowane w sposób okrutny lub poniżający.

Administracja Aresztu robi wiele, aby poprawić warunki zakwaterowania osadzonych. W ramach posiadanych środków finansowych, obok bieżących remontów, wykonywane są w pawilonach mieszkalnych prace modernizacyjne. W ich wyniku standard wielu cel, przy zachowaniu przewidzianej prawem normy powierzchni przypadającej na jednego osadzonego, można już uznać za właściwy. Są jeszcze jednak cele, w których warunki nie są zadawalające. Należą do nich przede wszystkim cele w oddziałach I-III pawilonu B oraz II i III pawilonu C, w których obok prac remontowych niezbędne jest wykonanie pełnej zabudowy kąpoków sanitarnych. Pilnego remontu wymagają również łaźnie w oddziałach II i V pawilonu A. Poważny problem stanowi wentylacja w pawilonie N. Niezależnie od tego, że została ona wykonana zgodnie z zatwierdzonym planem i według

fachowców (dokonujących okresowo jej kontroli) działa prawidłowo, bezsprzeczne jest, że działanie to jest niewystarczające dla prawidłowej wymiany powietrza, zwłaszcza w lecie. Z tego powodu w celach jest bardzo duszno i wilgotno, co nie tylko powoduje konieczność ich częstego odnawiania, ale także stanowi poważną dolegliwość dla ich mieszkańców. Należy zatem pilnie podjąć działania w celu poprawy tego stanu.

Ponadto, po przeanalizowaniu problemów, jakie przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich zauważyli podczas wizytacji, a także tych jakie zgłosili im pracownicy jednostki i przebywające w niej osoby pozbawione wolności uznano, że dla poprawy warunków osadzenia w Areszcie celowe jest:

- zorganizowanie w oddziałach chirurgicznych szpitala jednej celi przystosowanej dla niepełnosprawnych poruszających się na wózkach;
- podwyższenie muszli klozetowych (np. przez zastosowanie nakładek) oraz zainstalowanie uchwytów w kąciakach sanitarnych cel, w których w szpitalu zakwaterowani są pacjenci po zabiegach ortopedycznych;
- przystosowanie łazienki w oddziałach chirurgicznych szpitala dla pacjentów niesprawnych ruchowo;
- uzupełnienie zasłon z materiału we wszystkich kąciakach sanitarnych, w których ich brakuje;
- dokonanie przeglądu stanu materacy i w przypadkach stwierdzenia egzemplarzy nienadających się do użytku, wymienienie ich na nowe;
- przeanalizowanie uwag osadzonych odnośnie asortymentu i jakości towarów sprzedawanych w kantynie i ewentualne podjęcie rozmów z przedsiębiorstwem, które ją prowadzi, w celu wprowadzenia w tym zakresie pewnych zmian (przeprowadzenie kontroli poziomu cen towarów sprzedawanych w kantynie zostało zlecone Państwowej Inspekcji Handlowej);
- wycofanie ze sprzedaży w kantynie leków przeciwbólowych, przeciwzapalnych oraz środków „energetyzujących”. W Areszcie, w którym przez całą dobę zapewniona jest opieka medyczna, leki takie w razie potrzeby powinny być wydawane wyłącznie przez personel służby zdrowia. Przyjmowanie ich przez osadzonych bez żadnej kontroli może spowodować znaczne skutki uboczne. Leki

te mogą wchodzić w interakcje bądź potęgować działanie medykamentów już przyjmowanych, mogą być one także gromadzone w celach samouszkodzeń (zatrucia). Nie są również bezpieczne środki „energetyzujące”, w których w jednej tabletkie jest m.in. 0,035 kofeiny (co odpowiada 1 filiżance mocnej kawy), a w opakowaniu takich tabletek jest 10;

- przeprowadzenie przeglądu nawierzchni pól spacerowych i dokonanie napraw tam gdzie jest to konieczne;
- podjęcie działań w celu uzupełnienia księgozbioru biblioteki Aresztu o większą liczbę książek w językach obcych. Wydaje się, że możnaby w tym zakresie zwrócić się o pomoc do placówek dyplomatycznych państw, których obywatele najczęściej przebywają w Areszcie;
- dbanie o przestrzeganie grafiku korzystania z zajęć w świetlicy centralnej przez osadzonych w oddziałach pozbawionych świetlic, tak aby wszyscy, którzy chcą w nich uczestniczyć mogli to robić w podobnych odstępach czasu. Chodzi o wyeliminowanie przypadków, w których jedni korzystają ze świetlicy co trzy tygodnie a innym jest to proponowane raz w okresie 6 miesięcy;
- usunięcie z instrukcji w sprawie przyjmowania i wydawania paczek żywnościowych, odzieżowych, higienicznych oraz z lekami, z dnia 21 kwietnia 2009 r. § 2 pkt 12.

W związku ze stosunkowo dużym odsetkiem niekorzystnych ocen wyżywienia oraz znaczną liczbą uwag zgłoszonych w tym zakresie przez osadzonych, wydaje się celowe ich przeanalizowanie. Być może, niezależnie od tego, że kwota przeznaczona na codzienne wyżywienie jednego osadzonego wynosi tylko 4.50 zł., uda się podjąć działania, które spowodują poprawę walorów smakowych dostarczanych im posiłków.

W odpowiedzi na wnioski i zalecenia, w piśmie z dnia 21 września 2009 r. Dyrektor Aresztu Śledczego Warszawa-Mokotów (dalej: Dyrektor AŚ) przekazał stanowisko dotyczące przekazanych uwag:

- w oddziale chirurgicznym szpitala jest jedna cela przystosowana dla osób niepełnosprawnych;

- w celi, w której zakwaterowani są pacjenci po zabiegach ortopedycznych zainstalowano uchwyty w kąniku sanitarnym oraz nakładkę na muszlę klozetową;

- częściowo przystosowano łaźnię w oddziale chirurgicznym do kąpeli osób niepełnosprawnych, natomiast całkowite jej przystosowanie nastąpi po przeprowadzeniu remontu generalnego oddziału;

- w czasie odprawy wewnątrzoddziałowej służby zdrowia omówiono z personelem lekarskim stwierdzone w czasie wizytacji nieprawidłowości i poinformowano o dokładnym wypełnianiu wszystkich rubryk w książce zapisów do lekarza;

- w wyniku przeprowadzonego przeglądu kąników sanitarnych uzupełniono brakujące w nich zasłony;

- dokonano przeglądu stanu materacy i po stwierdzeniu ich zużycia, uszkodzenia lub innych przyczyn, wymieniono je na nowe lub używane nadające się do użytku;

- przeprowadzono przegląd nawierzchni pól spacerowych, oraz wykonano konieczne naprawy nawierzchni;

- w celu wzbogacenia księgozbioru obcojęzycznego biblioteki aresztu nawiązano korespondencję z placówkami dyplomatycznymi Rosji, Anglii, Hiszpanii, Niemiec, Włoch oraz Francji;

- podejmowane są starania w celu zapewnienia osadzonym z oddziałów pozbawionych świetlic jak największej ilości zajęć kulturalno-oświatowych w świetlicy centralnej; jednocześnie Dyrektor AŚ wyjaśnił, że z uwagi na to, iż świetlica centralna wykorzystywana jest do różnych celów (odprawy, msze święte, koncerty, szkolenia), grafik korzystania ze świetlicy ulega częstym zmianom;

- przeprowadzono remont łaźni w paw. A/II., a remont łaźni w paw. A-V zostanie przeprowadzony po zakończeniu prac remontowych cel mieszkalnych w paw. C.;

- cele mieszkalne, których stan jest niezadowalający ze względu na pojawiające się zawilgocenia lub pleśń, są w miarę możliwości finansowych jednostki sukcesywnie odnawiane;

- wszystkie łóżka posiadają fabryczne zabezpieczenia przed wypadnięciem, a w przypadku ujawnienia ich zniszczenia przez osadzonych (służą jako drążek do ćwiczeń fizycznych), są one naprawiane;

- widzenia tymczasowo aresztowanym są udzielane na podstawie zarządzeń o zgodzie na widzenie zgodnie z dyspozycją organu dysponującego, który określa formę jego udzielenia;

- w zakresie likwidacji przeludnienia, stworzone zostały warunki do sprawnego transportowania skazanych do właściwych jednostek penitencjarnych oraz zmieniono rejonizację osadzania tymczasowo aresztowanych, która obowiązuje od dnia 7 września 2009 r.; skutkiem tych działań jest zmniejszający się stan zaludnienia jednostki, który na dzień 21 września 2009 r. wynosi 101,6 %;

Odnosząc się do uwag dotyczących asortymentu, jakości i cen artykułów sprzedawanych w kantynie, Dyrektor AŚ wyjaśnił, że do sprawowania nadzoru w tym zakresie jest powołany trzyosobowy zespół złożony z funkcjonariuszy działu kwatermistrzowskiego, penitencjarnego oraz służby zdrowia. Zespół ten dokonuje comiesięcznej analizy cen artykułów spożywczych, artykułów kosmetyczno-higienicznych, występujących w kantynie w stosunku do cen proponowanych w sklepach znajdujących się w rejonie tutejszej jednostki penitencjarnej. Z reguły ceny występujące w cenniku kantyny nie odbiegają od cen sklepowych i są porównywalne. W incydentalnych przypadkach stwierdzenia znacznej różnicy cen podejmuje się pisemna interwencję.

Dyrektor AŚ powiadomił również, że z uwagi na to, iż środki energetyzujące oraz leki przeciwbólowe i przeciwzapalne, które osadzeni kupują w kantynie są lekami dostępnymi bez recepty, dopuszczonymi do obrotu poza aptekami i że nie stwierdził on przypadków ich nadużycia, w jego ocenie nieuzasadnione jest ich wycofanie ze sprzedaży w kantynie.

Odnosząc się do uwag i wniosków dotyczących wyżywienia, Dyrektor AŚ wskazał, że wymogi obowiązujące w żywieniu zbiorowym osadzonych są zachowane: temperatura, gramatura, różnorodność, kaloryczność itp. Natomiast ocena walorów smakowych posiłków przez osadzonych jest ich subiektywną oceną.

Dyrektor AŚ wyjaśnił również, że wentylacja w paw. N została wykonana w 2004 r., zgodnie z projektem wentylacji zatwierdzonym przez rzeczoznawcę do spraw sanitarnohigienicznych, bezpieczeństwa i higieny pracy oraz Urząd Dzielnicy Mokotów. Budynek został oddany do użytku w 2004 r., zgodnie z zatwierdzonym projektem budowlanym. W celu zapewnienia właściwego komfortu w strefie przebywania ludzi, zamontowano wentylację mechaniczną wywiewną, współpracującą z nawiewem grawitacyjnym. Areszt raz do roku zleca firmie zewnętrznej wykonanie przeglądu instalacji wentylacyjnej w paw. N i firma ta nie stwierdziła nieprawidłowości w funkcjonowaniu wentylacji.

W zakresie wniosków dotyczących opieki medycznej, Dyrektor AŚ poinformował, że w budynkach szpitalnych ze względu na ich charakter architektoniczny praktycznie niewiele można już zrobić i wszelkie możliwe zmiany zostały już dokonane. W ocenie Dyrektora AŚ konieczne jest podjęcie przez Ministra Sprawiedliwości i Centralny Zarząd Służby Więziennej decyzji o przebudowie i modernizacji obecnego szpitala lub budowie nowego.

System przyjęć planowych przez lekarza jeden raz na dwa tygodnie został wprowadzony po wieloletnim doświadczeniu przyjęć jeden raz w tygodniu i wnikliwej analizie zasadności zmiany. Nie zaobserwowano negatywnych skutków zdrowotnych, przyjęte rozwiązanie pozwoliło też, w ocenie Dyrektora AŚ, zrationalizować pracę lekarzy ambulatorium. W przypadkach nagłych osadzony jest przyjmowany niezwłocznie w ambulatorium lub szpitalu.

Dyrektor AŚ wskazał również, że okulista przyjmuje pacjentów dwa razy w tygodniu na bieżąco, a w opisywanym w Informacji okresie był na urlopie. Okres oczekiwania osadzonych na pozostałe konsultacje specjalistyczne jest wielokrotnie krótszy, niż okres oczekiwania na te same konsultacje

przez pacjentów w publicznej służbie zdrowia. Bierze się to stąd, że w ambulatorium tut. aresztu zatrudnieni są okulista, laryngolog, neurolog, pulmonolog, psychiatra, urolog, z tytułem dr hab. n. med. dermatolog, z tytułami prof. dr med. ortopeda i neurochirurg. W razie potrzeby osadzeni są też konsultowani przez lekarzy specjalistów zatrudnionych w szpitalu (kardiolog, interniści, chirurdzy, anestezjolodzy, psychiatrzy, ortopedzi). W innych niż powyższe konsultacjach i badaniach specjalistycznych, jednostka jest uzależniona od możliwości publicznej służby zdrowia. Jednak dzięki temu, że Areszt jest niezależnym od NFZ płatnikiem, jej pomoc realizowana jest w krótkim terminie.

Ze względu na dramatycznie niski poziom środków na zakup leków i materiałów medycznych, istnieje konieczność zakupu w pierwszej kolejności leków ratujących życie i do terapii przewlekłych. Suplementy, w tym witaminy będą zakupione po uzyskaniu dodatkowych środków.

Dyrektor AŚ nie odniósł się do wniosku usunięcia § 2 pkt. 12 z Instrukcji z dnia 21 kwietnia 2009 r. w sprawie przyjmowania i wydawania paczek żywnościowych, odzieżowych, higienicznych, RTV, albowiem paragraf ten zawiera tylko 4 punkty.

Wraz z udzieloną odpowiedzią, Dyrektor AŚ przesłał protokół z kontroli przeprowadzonej w Areszcie Śledczym Warszawa-Mokotów w dniach 19 i 24 czerwca 2009 r. przez przedstawicieli Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w m.st. Warszawie. Z jego treści wynika, że nie stwierdzono nieprawidłowości naruszających przepisy prawne oraz nie wniesiono żadnych uwag i zastrzeżeń.

W dniu 23 października 2009 r. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich ponownie wystąpiło do Dyrektora AŚ, żądając zajęcia stanowiska dotyczącego propozycji usunięcia § 2 pkt. 12 z instrukcji z dnia 21 kwietnia 2009 r. dotyczącej przyjmowania i wydawania paczek żywnościowych, odzieżowych, higienicznych, RTV (dalej Instrukcji). Do pisma tego dołączono kserokopię dokumentu wskazującą na istnienie kwestionowanego zapisu.

Z udzielonej w dniu 30 listopada 2009 r. odpowiedzi Dyrektora AŚ wynika, że zapis, iż na artykuły dostępne w kantynie aresztu „nie wydaje się talonów” odnosi się tylko do przedmiotów niebezpiecznych oraz przedmiotów niedozwolonych wymienionych w wykazie stanowiącym załącznik do Instrukcji. Przedmiotowa Instrukcja nie pozbawia osadzonych możliwości otrzymywania paczek na podstawie wydanych talonów (oprócz paczek żywnościowych - uprawnienie określone w art. 113 a § 1 K.k.w.), czego dowodem jest zapis zawarty w § 2 pkt. 1-4 instrukcji. Dodatkowo, przy piśmie z dnia 31 grudnia 2009 r. Dyrektor AŚ przekazał kserokopię omawianej Instrukcji.

W dniu 4 marca 2010 r. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich w ponownym piśmie do Dyrektora AŚ kolejny raz zakwestionowało zapis Instrukcji wskazujący na to, że w kantynie aresztu śledczego nie wydaje się talonów i zażądało jego usunięcia.

Odpowiedzi na Informację z wizytacji, pismem z dnia 16 października 2009 r. udzielił również Dyrektor Generalny Służby Więziennej (dalej: Dyrektor Generalny). Odniósł się do kwestii trudności w pozyskiwaniu do pracy kadry medycznej w Areszcie Śledczym w Warszawie - Mokotowie i innych jednostkach penitencjarnych w kraju.

Wskazał, że u podłoża występujących w więziennictwie trudności w pozyskiwaniu do pracy lekarzy leżą wielorakie przyczyny. Przede wszystkim, na niekorzyść osób zatrudnionych w jednostkach penitencjarnych, powiększa się dysproporcja dotycząca uposażeń więziennej kadry medycznej w stosunku do uposażenia pracowników publicznej służby zdrowia. Ten problem oraz trudne warunki pracy z osadzonymi powodują, że lekarze odchodzą ze służby po kilku latach lub po osiągnięciu uprawnień emerytalnych po 15 latach służby. Skutkiem tego jest ograniczenie lub uniemożliwienie w wymiarze praktycznym uzyskiwania specjalizacji przez młodych lekarzy zatrudnionych w jednostkach penitencjarnych. Ponadto, w ocenie Dyrektora Generalnego, wśród lekarzy jest wiele osób, które

nie podejmą pracy w więziennictwie bez względu na oferowane im wynagrodzenie.

Dyrektor Generalny powiadomił Rzecznika Praw Obywatelskich, że z uwagi na konieczność pozyskania wykwalifikowanego personelu medycznego prowadzone są działania poprzez wykorzystanie wszelkich dostępnych możliwości na wszystkich szczeblach organizacyjnych Służby Więziennej poprzez ogłoszenia prasowe, ogłoszenia w izbach lekarskich, a także zatrudnianie kadry w ramach umów cywilno prawnych.

W związku z udzielonymi odpowiedziami, Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich wystąpiło w dniu 23 października 2009 r. do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej wskazując na potrzebę wyrażenia stanowiska w sprawie uwag osadzonych w Areszcie Śledczym Warszawa-Mokotów dotyczących zbyt wysokich cen w kantine oraz złej jakości niektórych towarów czy też braku sezonowych owoców i warzyw. W piśmie tym poproszono również o zbadanie problemu niewydajnej wentylacji w pawilonie dla osadzonych tzw. niebezpiecznych.

W odpowiedzi na to wystąpienie, Dyrektor Generalny Służby Więziennej pismem z dnia 13 kwietnia 2010 r. powiadomił o powołaniu przez Dyrektora Okręgowego zespołu do zbadania podniesionych problemów, który potwierdził występowanie pewnych uchybień w funkcjonowaniu kantyn i bufetów przy sali widzeń w warszawskich jednostkach. Uchybienia te dotyczyły zróżnicowania cen artykułów spożywczych oraz braku owoców i warzyw sezonowych, ale nie naruszały obowiązujących przepisów prawnych. Mogły być jednak podstawą niezadowolenia osadzonych. Zespół stwierdził, że niekorzystny wpływ na opisaną sytuację ma fakt oddawania realizacji sprzedaży artykułów spożywczych i przemysłowych podwykonawcom Gospodarstwa Pomocniczego Warszawa-Bemowo.

Dyrektor Okręgowy działanie takie uznał za ekonomicznie nieuzasadnione i w celu ujednoczenia zasad prowadzenia kantyn i bufetów przy salach widzeń polecił dyrektorom jednostek okręgu warszawskiego m.in.:

1. Dokonać weryfikacji zawartych umów na prowadzenie sprzedaży artykułów udostępnianych do zakupu osadzonym i ich rodzinom w kantynach, bufetach i na „wypiskę”, tak aby zawierały one klauzule:

- dopuszczające możliwość ich rozwiązania w przypadkach stwierdzenia ponad 10% zawyżenia cen sprzedawanych artykułów i nie reagowania na zgłaszane w tym zakresie uwagi,
- zabraniające zlecenia przedmiotu umowy podwykonawcom.

2. Raz w kwartale dokonywać kontroli wysokości cen produktów sprzedawanych na terenie jednostek penitencjarnych w stosunku do cen w okolicznych sklepach.

3. W przypadku stwierdzenia zawyżenia cen w kantynach, bufecie i „wypisce” w stosunku do cen w pobliskich sklepach powyżej 10%, zobowiązać podmiot prowadzący sprzedaż artykułów do natychmiastowego obniżenia cen kontrolowanych artykułów. Następnie w okresie nie przekraczającym jednego miesiąca dokonać ponownej kontroli cen sprzedawanych artykułów.

4. Kontrolą obejmować również jakość sprzedawanych produktów i warunki ich przechowywania.

5. W trakcie kontroli zwracać uwagę na fakt, aby ceny oferowane na tzw. „wypisce” nie różniły się od cen artykułów w kantynie i bufecie.

6. W przypadku sprzedaży artykułów w dużych jednostkach (duża liczba osadzonych) ceny należy porównywać również z cenami w hurtowniach spożywczych (np. MAKRO) uwzględniając jednocześnie stosownie ustaloną marżę sprzedawcy.

7. Zobowiązać podmiot prowadzący bufety, kantyny i „wypiski” do dostarczania pełnego asortymentu zamawianego przez osadzonych z uwzględnieniem owoców i warzyw sezonowych. Dotyczy to zwłaszcza

„wypiski" gdyż, jak słusznie podnieśli, w ocenie Dyrektora SW, przedstawiciele Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, osadzeni przed dokonaniem wypiski zamawiają produkty, które chcą kupić, a tym samym gwarantują ich odbiór.

W kwestii nie wystarczającego zdaniem przedstawicieli Rzecznika Praw Obywatelskich działania, w okresie letnim, wentylacji mechanicznej w celach mieszkalnych pawilonu dla osadzonych tzw. „niebezpiecznych", Dyrektor SW wyjaśnił, że powołany zespół dokonał analizy przepisów i stwierdził, że w przedmiotowej sprawie nie występują niezgodności z obowiązującymi przepisami. Pawilony mieszkalne projektowane są zgodnie z Wytycznymi programowo-funkcjonalnymi oraz wymaganiami technicznymi i ochronnymi dla pawilonów zakwaterowania osadzonych.

Wymagania normowe dotyczące wentylacji w budynkach mieszkalnych i użyteczności publicznej określa norma PN-83/B-03430/Az3: 2000 -Wentylacja w budynkach mieszkalnych zamieszkania zbiorowego i użyteczności publicznej - Wymagania.

Najważniejsze postanowienia tej normy w zakresie budynków zamieszkania zbiorowego:

- W budynkach mieszkalnych o wysokości do 9 kondygnacji może być stosowana wentylacja grawitacyjna lub mechaniczna. W budynkach wyższych należy stosować wentylację mechaniczną wywiewną lub nawiewno-wywiewną.
- W budynkach o wysokości do 9 kondygnacji włącznie dopuszcza się doprowadzenie powietrza przez okna charakteryzujące się współczynnikiem infiltracji "a" wyższym niż 0,5, a nie większym niż 1,0 pod warunkiem, że okna wyposażone są w skrzydło uchylno-rozwieralne, górny wywietrznik uchylny lub górne skrzydło uchylne. Wobec powyższego nie stwierdzono nieprawidłowości w omawianym zakresie.

Dyrektor SW nadmienił, że urządzenia wentylacji mechanicznej, przy wysokich temperaturach zewnętrznych, nie zapewnią ochładzania powietrza w pomieszczeniu, a jedynie jego wymianę. W celu obniżania temperatury

wdmuchiwanego powietrza do cel mieszkalnych należałoby w jego ocenie zainstalować klimatyzatory, co jest przedsięwzięciem zbyt kosztownym.

W dniu 16 czerwca 2010 r. Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich zwróciło się do Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w m.st. Warszawie o przeprowadzenie kontroli w Areszcie Śledczym w Warszawie–Mokotowie w celu ustalenie, czy w okresie letnich upałów w celach mieszkalnych pawilonu dla osadzonych tzw. niebezpiecznych zapewnione są odpowiednie warunki.

Pismem z dnia 6 września 2010 r. Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w m.st. Warszawie, powiadomiono Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich, że w zakresie wentylacji w bloku N Aresztu Śledczego przy ul. Rakowieckiej 37 w Warszawie, przeprowadzono w dniu 24 czerwca 2010 r. i w dniu 5 sierpnia 2010 r. kontrole, podczas których nie stwierdzono dyskomfortu, który mógłby świadczyć o nieprawidłowej cyrkulacji powietrza i nieprawidłowości w dokumentacji dotyczącej wentylacji.

Zgodnie z informacją Państwowego Powiatowego Inspektora Sanitarnego w m.st. Warszawie projekt pawilonu N nie przewidywał montażu klimatyzacji, która umożliwiałaby chłodzenie ciepłego powietrza dostającego się do cel w upalne dni. Żaden z budynków Aresztu Śledczego, w tym pomieszczenia biurowe, nie posiadają klimatyzacji. Osadzeni mają natomiast możliwość korzystania z wiatraków elektrycznych dostarczanych przez osoby odwiedzające, co potwierdzono podczas kontroli w dniu 5 sierpnia 2010 r.

Nadto Państwowy Powiatowy Inspektor Sanitarny w m.st. Warszawie powiadomił, że według oświadczenia Dyrektora AŚ, prowadzone są obecnie starania o uzyskanie zgody i środków na wymianę okien na uchylne w celu poprawy wymiany powietrza w bloku N (szczególnie w okres letnim).